

Бороденко Тетяна Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова;
Савченко Альона Ігорівна,
магістрантка 2-ого року навчання
ОПП 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана

ОЦІНКА ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПДВ З ІМПОРТУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Поширеною у суспільстві існує думка про низьку ефективність фіскальної спрямованості митної політики України. Обмежена лояльність платників податків призводить до порушень митних правил і збільшення обсягів контрабанди, а недостатня реалізація регулюючої і контрольної функції податків призводить до зниження результативності фіскальної функції, і загального зниження ефективності митної політики України. Оцінка динаміки внесків ПДВ в державний бюджет та зміни імпорتنих потоків допомагає зрозуміти, наскільки податкова політика є адекватною умовам зовнішньої та внутрішньої нестабільності.

Податок на додану вартість є основним джерелом бюджетних надходжень багатьох країн. Ефективність збору ПДВ з імпорту у важких економічних умовах стає критичною для забезпечення стабільності державних фінансів. Об'єктом оцінки фіскальної ефективності митних платежів є ПДВ із імпорту, бо цей податок є бюджетоутворюючим у системі митних платежів, тому пропонуємо розглянути його фіскальну значимість у ДБУ (рис. 1).

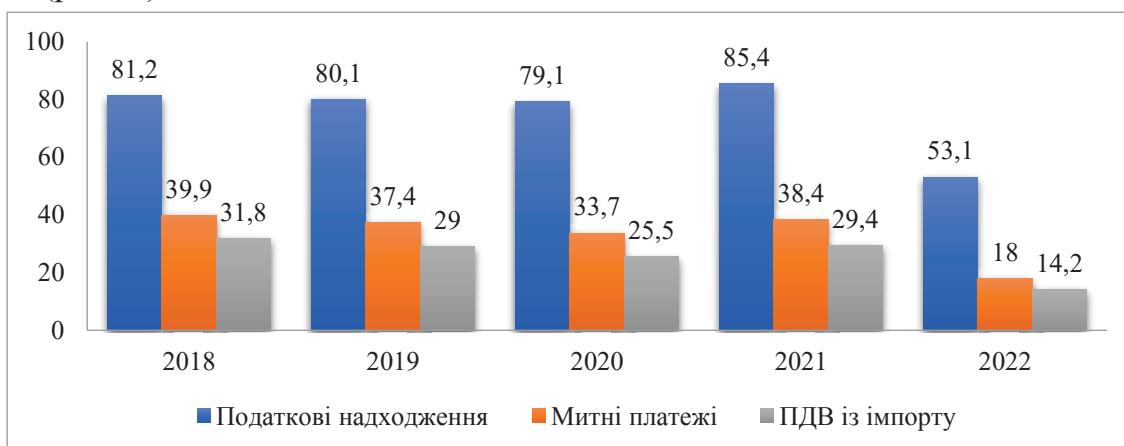

Рис. 1. Фіскальна значимість ПДВ із імпорту в ДБУ, %

Джерело: побудовано авторами за даними [2, 5].

Аналізуючи фіскальну значимість із імпорту (рис. 1) можна побачити, що протягом 2018 – 2021 рр. рівень надходжень ПДВ із імпорту коливався в межах 25,5% – 31,8%, проте в 2022 році відбулося його істотне зменшення і

його частка в доходах ДБУ склала 14,2%. На рис. 1 можна побачити залежність між надходженнями податкових платежів і митних платежів, а відповідно й ПВД із імпорту до них.

З метою більш детальної оцінки динаміки надходжень від ПДВ із імпорту розглянемо табл.1.

Таблиця 1

Динаміка надходження ПДВ із імпортних товарів у структурі доходів ДБУ в 2018-2022 рр.

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	Відносне відхилення 2022/2021	Відносне відхилення 2022/2018
Доходи ДБУ, млрд грн.	928,1	998,3	1076,0	1296,9	1787,4	+37,82%	+92,6%
Податкові надходження ДБУ, млрд грн.	753,8	799,8	851,2	1107,1	949,8	-14,21%	+26,0%
Митні платежі до ДБУ, млрд грн.	370,2	373,4	362,4	498,5	321,0	-35,61%	-13,29%
ПДВ із імпорту, млрд грн	295,4	289,8	274,1	380,7	253,1	-33,52%	-14,32%

Джерело: розраховано авторами за даними [2, 5].

Проаналізувавши динаміку надходження ПДВ із імпортних товарів у структурі Державного бюджету України відображену в таблиці 1, можна стверджувати, що вагоме зниження показників фіскальної значимості ПДВ із імпортних товарів, податкових і митних платежів загалом спричинено зростанням доходів Державного бюджету України у 2022 році на 37,82% відносно 2021 року, оскільки більшу частину доходів склали іноземні гранти [5]. Якщо порівняти відносне відхилення податкових надходжень до Державного бюджету України, то його значення зменшилося на 14,21% відносно 2021 року, що на 32,3% менше від зміни показника фіскальної значимості за цей період (рис. 1), що викликане одночасним збільшенням доходів ДБУ та зменшенням податкових платежів. Розглядаючи динаміку надходження митних платежів, помітно, що відбувається зменшення їх надходжень на 35,61% відносно 2021 року, що викликане істотним зменшенням ПДВ із ввезених на митну територію товарів і послуг на третину відносно 2021 року, що демонструє їх взаємозв'язок. Зменшення ПДВ із імпортних товарів викликане затвердженням Закону № 2142 [3], метою якого було вдосконалення податкового законодавства, що зменшував податкове навантаження на бізнес та громадян України. Пільги, надані відповідно до цього Закону, при імпорті митних платежів протягом березня – грудня склали 33% або 123,8 млрд грн, а саме [7]:

— пільги, надані при ввезенні автомобілів громадянами склали 26,2 млрд грн;

— пільги, надані при імпорті товарів отримувачем яких є правоохоронні органи, Міністерство оборони, ЗСУ та інші військові формування склали 3 млрд грн;

— пільги, надані при імпорті продукції оборонного призначення склали 19,6 млрд грн;

— пільги, надані при імпорті товарів, призначених «для боротьби з COVID-19» склали 5,3 млрд грн;

— пільги, надані при імпорті електромобілів склали 2,5 млрд грн.

Наступним фактором зменшення митних платежів є зниження обсягів імпорتنих операцій, відображених на рис. 2.

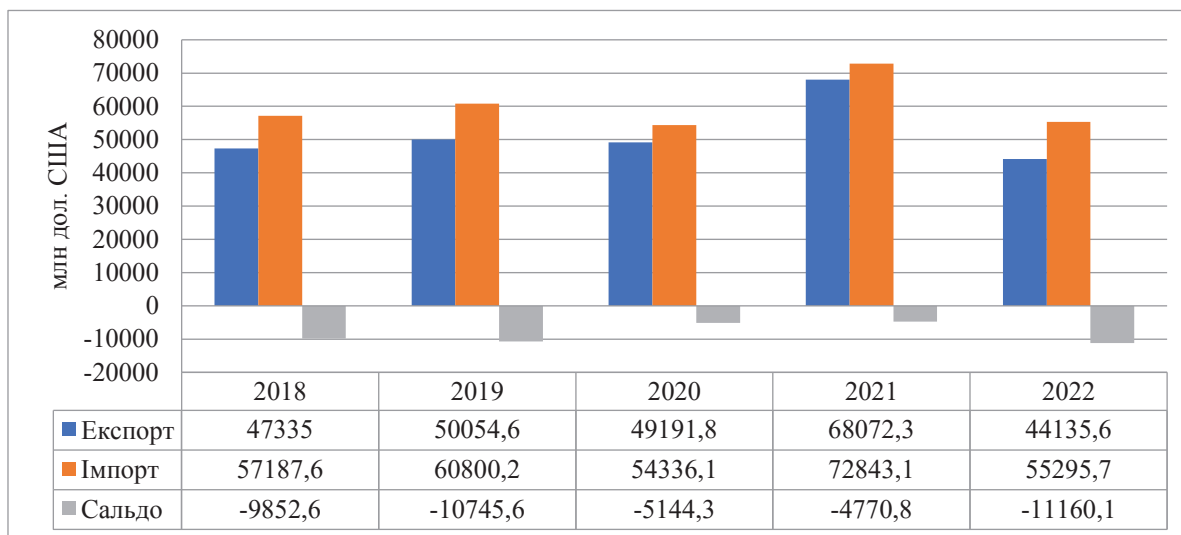

Рис. 2. Динаміка імпорту та експорту товарів і послуг України, млн дол США

Джерело: розроблено авторами за даними [6, 8].

Аналізуючи динаміки експорту та імпорту (рис. 2), то можемо побачити, що у 2018 – 2022 рр. відбувався постійний приріст обсягів експортно-імпорتنих операцій та зменшення сальдо, що відображає зменшення в структурі імпорту та відповідно зменшення залежності від іноземних товарів. Проте у 2022 році ми можемо спостерігати істотне зменшення як обсягів імпорту, так і обсягів експорту та зростання експортно-імпортного сальдо. Це спричинено порушенням логістики, блокуванням портів, аварійними відключеннями електроенергії і постійною російською атакою на інфраструктуру України. Не менш важливим є девальвація гривні, що виражалася стрімким збільшенням курсу долару у липні 2022 року з 29,3 грн/дол до 36,6 грн/дол [4].

Дослідивши динаміку надходжень ПДВ із імпорتنих товарів і обсяги експортно-імпорتنих операцій є доцільним розглянути їх залежність, тому розрахуємо коефіцієнт еластичності ПДВ із імпорتنих товарів (табл. 2).

Аналізуючи показники коефіцієнтів еластичності ПДВ із імпорتنих товарів (табл. 2) можна стверджувати, що темп приросту ПДВ із ввезених на імпорتنу територію України товарів і послуг відповідає приросту імпорту, окрім показників 2022 року. Різниця між показниками імпорту та надходженням від ПДВ від імпорتنих товарів спричинена введенням митних пільг у березні 2022 року [7], тому в останньому періоді від набуває найменшого значення. Не менш важливим є вплив валютного курсу на обсяги

імпорту [4], тому що через девальвацію гривні обсяги експортно-імпортних операцій здаються більшими в національній валюті.

Таблиця 2

Коефіцієнт еластичності ПДВ із імпортних товарів протягом 2018 – 2022 рр.

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
ПДВ із імпорту, млрд грн.	295,4	289,8	274,1	380,7	253,1
Приріст надходжень ПДВ із імпорту, %	+17,9	-1,9	-5,4	+38,9	-33,5
Обсяги імпорту, млрд грн.	1914,9	1947,6	1681,5	2286,1	2712,3
Приріст імпорту, %	+18,3	+1,7	-13,7	+36,0	+18,6
Коефіцієнт еластичності	0,98	-1,12	0,39	1,08	-1,80

Джерело: розроблено авторами за даними [1, 6].

З метою виявлення залежності між коефіцієнтом еластичності та аналізованими величинами розглянемо динаміку коефіцієнта еластичності ПДВ із імпортних товарів (рис. 3).

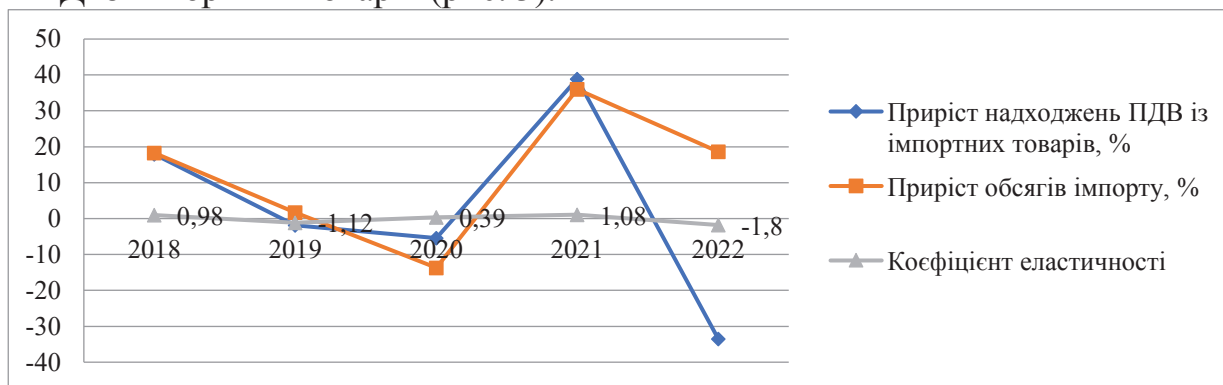

Рис. 3. Динаміка коефіцієнта еластичності ПДВ із імпортних товарів протягом 2018 – 2022 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [1, 6].

Аналізуючи динаміку коефіцієнта еластичності ПДВ із імпортних товарів протягом 2018 – 2022 рр. (рис. 3), можна спостерігати, що коефіцієнт еластичності зменшується пропорційно зі зменшенням темпів приросту обсягів імпорту та темпів приросту надходження ПДВ із імпортних товарів. Проте аналіз 2022 року показує, що провідним регулюючим фактором надходжень від ПДВ із імпортних товарів є модернізація митної політики України, спрямована на адаптацію до воєнно-політичного становища, на максимізацію захисту України та національних товаровиробників загалом.

Висновок. Отже, результати дослідження динаміки та фіскальної ефективності ПВД із імпорتنих товарів засвідчують стійку довоєнну тенденцію до збільшення надходжень цього податку та його бюджетоутворюючу роль у формуванні доходів Державного бюджету України. Проте аналіз 2022 року продемонстрував істотне зменшення ПВД із імпорتنих товарів через дію пільгового режиму, що позитивно відобразилося на діяльності національного бізнесу, проте став об'єктом зловживання для не добросовісних громадян, тому необхідне реформування митного та податкового законодавства у стягненні цього податку, вдосконалення ставок ПВД та автоматизації його адміністрування, що зменшить витрати на контроль і пришвидшить процеси відшкодування.

Зрозуміло, що економічна нестабільність призводить до зменшення обсягів імпорту, а, відповідно, зменшення імпорту впливає на збір ПВД, особливо в країнах, для яких імпорт є ключовим джерелом надходжень.

Отже, фіскальна ефективність ПВД з імпорту в умовах економічної нестабільності залежить від ряду факторів, серед яких: обсяги імпорту, гнучкість податкової системи та здатність уряду адаптуватися до зовнішніх викликів.

Список використаних джерел

1. Експорт та імпорт України. МінФін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>
2. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=6&year=2023&budgetType=NATIONAL>
3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо встановлення законодавства на період дії воєнного стану» від 24.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>
4. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart?startDate=01.01.2019&endDate=01.07.2023>
5. Офіційний сайт. Державна казначейська служба. URL: <https://www.treasury.gov.ua/>
6. Офіційний сайт. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/>
7. У 2022 році Держмитслужба перерахувала до держбюджету 300,8 млрд грн: чому не більше? Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/u-2022-rotsi-derzhmitsluzhba-pererakhuvala-do-derzhbiudzhetu-3008-mlrd-grn-chomu-ne-bilshe-1062>
8. Щомісячні обсяги зовнішньої торгівлі товарами за країнами світу. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm